

Aksoy, Volkan, “Karadeniz’de Milli Mücadele Yanlısı Mülki Amirler: Mazhar Tevfik ve Nizamettin Beyler”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 6/10, (Millî Mücadele’den Milli Egemenliğe Karadeniz Özel Sayısı), ss.231-244. DOI: 10.31765/karen.849320

KARADENİZ’DE MİLLİ MÜCADELE YANLISI MÜLKİ AMİRLER: MAZHAR TEVFİK ve NİZAMETTİN BEYLER*

Volkan AKSOY**

* Araştırma Makalesi / Research Article

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmektedir. / This article does not require ethical committee permission and/or legal/special permission.

** Dr. Öğr. Üyesi,
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü,
Trabzon/TÜRKİYE

✉ v_aksoy@ktu.edu.tr

ORCID : 0000-0001-6725-8012

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Sinop, Giresun, Mazhar Tevfik, Nizamettin Bey

Keywords: National Struggle, Sinop, Giresun, Governor Mazhar Tevfik, Caimacam Nizamettin

Öz: Mondros Mütarekesi sonrası Osmanlı toprakları hemen her yönden işgale uğramaya başlamıştır. Özellikle deniz kıyısı bölgeler, ilk işgale uğrayan yerler olmuştur. Bu anlamda Samsun’a asker çıkaran İngilizler, Karadeniz’de Sinop ve Giresun gibi iki önemli şehri de gözetimleri altında tutmuştur. İşgaller karşısında direnişe geçen halk ise Mustafa Kemal Paşa’nın önderliğinde Milli Mücadele’yi başlatmış ve adı geçen şehirlerin dirayetli idareciler elinde bulunmasına azami dikkat göstermiştir. Bu çalışmada gerek Sinop’ta gerek Giresun’da mülki idarenin başında bulunan Mazhar Tevfik ile Nizamettin Beylerin Milli Mücadele’nin hemen başında karşılaştıkları sorunlar ve nasıl bir tutum sergiledikleri anlatılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda Sinop Mutasarrıfı Mazhar Tevfik Bey’in kendi kaleminden gerek İstanbul Hükümetine gerek Mustafa Kemal Paşa’ya yazdıklarına yer verilirken Nizamettin Bey’in de incelemesi ağırlıklı olarak Osmanlı Arşiv Kaynakları üzerinden yapılmıştır. Ayrıca Milli Mücadele’nin hemen başlarında yüzyılları bulan bir idareye karşı tavır almanın bağımsızlığın kazanılmasında oynadığı zor ama önemli rol gösterilmeye çalışılmıştır.

ADMINISTRATIVE CHIEFS OF SUPPORTING NATIONAL STRUGGLE IN BLACK SEA: GOVERNOR MAZHAR TEVFİK AND CAIMACAM NİZAMETTİN BEYS

Abstract: After the Armistice of Mudros, the Ottoman lands began to be occupied in almost every direction. Especially the seaside regions were the first places to be occupied. In this sense, the British, who landed soldiers in Samsun, kept two important cities in the Black Sea, such as Sinop and Giresun, under their supervision. The people who resisted against the occupations started the National Struggle under the leadership of Mustafa Kemal Pasha. He paid maximum attention to the fact that the mentioned cities were held by competent administrators. In this

Geliş Tarihi / Received Date: 23.11.2020

Kabul Tarihi / Accepted Date: 07.12.2020

study, the problems faced by Mazhar Tevfik and Nizamettin Beys, who were in charge of the civil administration both in Sinop and Giresun, at the beginning of the National Struggle were discussed. The attitude of these two administrators was tried to be explained. In this sense, it was pointed out that Sinop Governor Mazhar Tevfik Bey wrote to both the Istanbul Government and Mustafa Kemal Pasha from his own pen. Nizamettin Bey's analysis was mainly done through the Ottoman Archive Sources. In addition, at the beginning of the National Struggle, it has been tried to show the important role of taking a stand against an administration that lasted for centuries, in gaining independence.

Giriş

Osmanlı Devleti, 19. yy boyunca devleti ayakta tutabilmek adına başta askeri olmak üzere siyasi, adli, iktisadi, idari ve eğitim gibi alanlarda bir dizi yenileşme ve ıslahat hareketlerine girişmiştir. Ancak özellikle Sanayi Devrimi'ni yaşayan ve elde ettiği sömürgelerin maddi imkânlarıyla zenginleşen Batı karşısında güç kaybetmeyi engelleyememiştir. Bu durum elbette Osmanlı Devleti'nin çok uluslu, dilli ve inançlı yapısının birlikte düşünüp hareket edebilme kabiliyetini sınırlaması, hatta özellikle gayrimüslim unsurların devletin aleyhine çalışması ile de yakından ilgiliydi. Sonuç olarak Osmanlı Devleti 20. yy'ın ilk çeyreğinde bir dizi mücadelenin içerisine girerek ölüm kalım savaşı vermek durumunda kalmış ve Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi ile fiilen tarihe karışmıştır.

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti için Mütarekenin imzalanmasıyla son bulmuşsa da Türk milleti için her şey bitmemiştir. Anadolu'da Müdafaa-i Hukuk dernekleri ile yerel direnişin simgesi Kuva-yı Milliye denilen milis güçler ortaya çıkmış ve kendileri için galipler tarafından çizilen sonu kabul etmemiştir. Aynı şekilde ordu mensupları arasında da Mütarekenin getireceği sonucu gören kişiler, kurtuluş çare-

leri aramaya başlamış ve başta Mustafa Kemal olmak üzere Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy gibi dönemin önde gelen subayları, Anadolu'da yer yer ortaya çıkan direnişin önderliğini alarak Milli Mücadele'nin fitilini yakmıştır. Önce Kazım Karabekir ile Ali Fuat Cebesoy'un kolordulara atanması ve ardından Mustafa Kemal Paşa'nın geniş yetkilerle 9. Ordu Müfettişi atanarak Samsun'a gelmesi ile işgalcilere karşı yapılan mücadele hız kazanmıştır.¹

Milli Mücadele'nin bu ilk safhası ise daha çok verilecek çetin savaşın plan ve programını hazırlamakla geçmiştir. Bütün bu hazırlıklar yapılırken de gerek Mustafa Kemal Paşa'nın müfettişlik yetki sahasında gerek diğer bölgelerde mücadeleyi benimseyen ve gerektiğinde her türlü fedakârlığı yapmaktan geri durmayacak askeri ve mülki amirleri görev başında bulundurmak çok önemliydi. Zira İstanbul'da Osmanlı Devleti adına görev yapan hükümetler, İtilaf Devletleri tarafından yapılan isteklerin yerine getirilmesi konusunda askeri ve mülki yöneticileri uyarmaktaydı.² Dolayısıyla bu yöneticilerin takınacakları tutum, verilecek mücadelenin selamete erdirilip erdirilememesi noktasında oldukça önem taşıyordu. Nitekim Trabzon Valisi Mehmet Galip, Elazığ Valisi Ali Galip, İzmir'de valilik görevinde bulunan ve işgale karşı direnişleri engellemeye çalışan İzzet Beylerin tutumlarının Milli Mücadele hareketini ne kadar uğraştırdığı bilinmektedir. Sonuç olarak elden geldiğince muktendir, içinde bulunan sıkıntıların farkında olan ve buldukları sahada halkı uyaracak ve Milli Mücadele adına kazanacak kişilerin yetki alması için gayret gösterilmiştir. Bu çalışmada Milli Mücadele'nin hemen başlarında Karadeniz'de Sinop ve Giresun'da görev yapan iki idarecinin kısaca icraatlarına, işgal ve işgalcilere karşı tutumlarına ve karşılaştıkları sıkıntılara ışık tutmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan Milli Mücadele'nin bu fe-

¹ Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Müfettişliğine atanması süreci ve Samsun'daki faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bk. Türkmen, 2020: 127-186; Ünalp, 2019: 347-368.

² Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye (DH). Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti (EUM). Ecânib Kalemi (ECB), 37/5.

dakâr insanların yaptıkları, Milli Mücadele’nin sivil cephesinde yaşananların anlaşılmasına da katkı sunacağı düşünülmüştür.

1. Sinop’un Önemi ve Mazhar Tevfik Bey

Mustafa Kemal Paşa için 19 Mayıs 1919’da ayak bastığı Samsun ve çevresi, Milli Mücadele’nin başarısı açısından önemli bir bölgeydi.³ Hatta o ilk defa Samsun’a çıkmadan Sinop limanına da uğramış, Anadolu’ya yapılacak yardımlar ya da tam tersine buradan İtilaf Devletleri eliyle gelebilecek tehlikeler açısından adı geçen her iki şehrin de önemini takdir etmiştir.⁴ Konumuz açısından 1922 tarihli sıhhi içtimai rapora göre Sinop sancağı, kuzeyden Karadeniz, doğudan Canik ve Amasya sancakları güneyden ve batıdan Kastamonu vilayetleriyle çevrilidir ve yaklaşık 8.620 kilometre karelik yüzölçümüne sahip yer yer dağlık bir coğrafyaya sahiptir.⁵ Ayrıca Efe’nin de vurguladığı gibi Sinop, sahip olduğu doğal limanı ve Karadeniz’in güneyinde merkezi bir yerde bulunması, Anadolu’nun iç bölgelerinden ticari emtianın ihracı ve ithali için ideal bir giriş-çıkış yeri olması hasebiyle, bölgede ticari hedefleri olan ülkelerin daima ilgisini çekmiştir.⁶ Dolayısıyla bu şehirlerde görev yapacak şahısların etkinliği bir kat daha artmıştır. Talihin bir şansı olarak Sinop mutasarrıflığına yeni atanan Mazhar Tevfik Bey de Bandırma Vapu-

runda görev bölgesine gitmektedir.⁷ Durumu öğrenen Mustafa Kemal Paşa, hukuku bitirmiş, Üsküdar Polis Müdürlüğü yapmış, Hürriyet ve İtilaf Cemiyetine meyyal bu genç Mutasarrıfla gemide görüşmüş ve Mutasarrıfı kazanabilmek adına uzun bir sohbet gerçekleştirmiştir. Nihayetinde Mazhar Tevfik Bey’e artık hem güvendiğini göstermek hem de onunla ilerde haberleşebilme imkânı sağlamak adına özel bir şifre vermiş⁸ ve Mutasarrıfı etkisi altına almıştır.⁹

Mazhar Tevfik Bey, 18 Mayıs günü kendisini karşılamaya gelen Sinopluların eşliğinde karaya çıkmış ve hemen akabinde geminin taşıdığı değerli yolculardan bahsederek Sinoplularca memleketlerine davet edilmesini istemiştir. Ancak Mustafa Kemal Paşa, deniz yolculuğu esnasında pek çok arkadaşı gibi hastalandığı için bu nazik davete icabet edememiş¹⁰ ve Sinoplulardan özür dilediğini bildiren bir notu kendilerine göndermiştir.¹¹ Ayrıca İngilizlerin olası bir müfettişlik heyetini durdurma tehlikesi de mevcuttu. Zira Rauf (Orbay) Bey’in Mustafa Kemal Paşa ve heyetini uğurlamaya geldiklerinde bu yolda yaptığı uyarılar hala kulaklarında tazeydi.¹² Bütün bu olumsuzluklar bir araya gelince gemi yoluna devam etmek durumunda kalmış ve Samsun’a doğru rotasına devam etmiştir.

Mazhar Tevfik Bey’i makamına geçtikten sonra çok zorlu görevler beklemekteydi.

³ İngilizler, ilki 9 Mart 1919, ikincisi 17 Mayıs 1919 tarihlerinde olmak üzere sırasıyla 200 ve 100 kadar askeri çeşitli hayvan ve harp malzemesiyle birlikte Samsun’a çıkartmıştır. Mustafa Kemal Paşa ise İngilizlerin hiçbir Osmanlı idari kurumuna başvurmaksızın yaptıkları bu faaliyetleri memleketin birliği için zararlı gördüğünü ifade etmiştir. Müfettişliğinin hemen başında Harbiye Nezareti’ne gönderdiği şifrede İngilizlerin varlığımıza önem vermediğini vurgulayan Mustafa Kemal Paşa, ülkeyi adeta açık bir sahra kabul ederek kuvvetlerini gizli programlarına uygun taksim ve ikame ettiklerini belirtmiştir. Dolayısıyla her tarafta emrivakiler karşısında kalma ihtimaline karşı İstanbul’un dikkatini çekmiştir. Atatürk’ün Samsun’a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı’nın Başlatılmasına Dair Belgeler, 1999: 88; 104.

⁴ İngiliz ve Fransız askerlerinin Sinop’a yönelik ilgileri ise daha erken bir tarihe Ocak 1919’un ortalarına rastlamaktadır. 13 Ocak’ta Sinop’a çıkan işgalciler Mütareke şartlarının uygulanıp uygulanmadığını

kontrol etmişlerdir. İttihatçıların yakalanması ve silahlı silanma faaliyetlerine öncelik veren bu kontrol subayları Sinop’ta toplayabildikleri silahların İstanbul’a sevkini de sağlamıştır. Efe, 2018b: 120.

⁵ Sayılır, 2013: 4.

⁶ Efe, 2017: 357.

⁷ Dinamo, 1986a: 46.

⁸ Dinamo, 1986a: 51; 1986b: 114-115.

⁹ Erdeha, 1975: 213.

¹⁰ Mustafa Kemal Paşa’nın Sinop’ta karaya çıkıp çıkmadığı konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bir görüşe göre; yapılan davet üzerine Mustafa Kemal Paşa’nın Sinop’ta karaya çıktığı ve Sinop’un ileri gelenleriyle görüştüğü söylenmektedir. Efe, 2018a: 56.

¹¹ Dinamo, 1986a: 51-52; Efe, 2018b: 188.

¹² Nutuk, 1969: 33. Gürer, 2007: 219. Oysa Rauf Bey hatıralarında, Karadeniz’de tevkif edilecekleri endişesi duyan kişinin Mustafa Kemal Paşa olduğunu söylemektedir. Rauf Orbay’ın Hatıraları (1914-1945), 2005: 179.

Her şeyden evvel İngilizler ve onların himayesinde Rumların bölgeye yönelik büyük planları vardı. Birinci Dünya Savaşı'nda Rusların desteğini alan Rumlar, bu kez sırtlarını başta İngilizler olmak üzere Yunanistan'a dayamaktaydı.¹³ 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkararak işgale başlaması da Karadeniz'deki Rumları iyice cesaretlendirmiştir.¹⁴ Aldıkları bu destekle Rumlar, Doğu'da Trabzon vilayetinden Batı'da Samsun ve Sinop'u da alarak Kastamonu vilayetine güneyde ise Gümüşhane, Sivas, Tokat, Amasya Çorum'a uzanan bir hatta Rum-Pontus Devleti kurmak istemekteydiler.¹⁵ Dolayısıyla çiçeği burnundaki Sinop Mutasarrıfı, çok sıkıntılı bir süreçte görev almıştır ve takınacağı tavır Milli Mücadele açısından da son derece ehemmiyet arz etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Bandırma Vapurunda genç Mutasarrıfı kendi siyaseti adına kazanma isteğinin altında söz konusu amaçlar yatmaktaydı.

Sinop Mutasarrıfı Mazhar Tevfik Bey'in görev yaptığı süre içerisinde¹⁶ karşılaştığı en önemli meselelerden birisi, Canik (Samsun) eski mebusu Osman Bey'in¹⁷ tutuklanarak İstanbul'a gönderilmesi olayına dâhil olmasıdır. Osman Bey, Samsun Rum Metropolitaninin isteği ve bazı Rumların teş-

vikiyile Samsun İngiliz Mümessil Vekili Perring'in¹⁸ mahalli idareden isteği üzerine¹⁹ yakalanmış ve İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumisi tarafından refakatine görevlendirilen bir polis memurunun gözetiminde Malta'ya sürgün edilmek üzere vapurla yola çıkarılmıştır. Ancak binmiş oldukları Amasya Vapuru'nun gayet küçük olması ve fırtınaya tutulması neticesi İnebolu açıklarından dönerek Sinop Limanı'na sığınmak durumunda kalmışlardır.²⁰ Bu zorunlu sığınmayı fırsat bilen Osman Bey ise karaya ayak basar basmaz Mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey'in makamına giderek kendisini bu durumdan kurtarmasını istemiştir.²¹

Bu noktada bir konu üzerinde durmak gerektiği kanısındayız. Canik eski mebusu Osman Bey'in Sinop'a ayak bastığı tarih birçok kaynakta 4 Ağustos 1919 olarak ifade edilmektedir.²² Oysa Osman Bey'in aşağıda da içeriği verilen ve durumunu İstanbul'a anlattığı yazısı 31 Temmuz tarihli'dir. Bu durumda Osman Bey bir iki gün öncesinde Sinop'a ayak basmıştır. Bu yorumumuzu destekleyen bir diğer belge ise Mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey'in olayın gelişimini anlattığı, Dâhiliye Nezareti'ne yazdığı ve bizim de konuyu anlatırken yararlandığımız yine 31 Temmuz 1919 (1335) tarihli uzun yazısıdır. Yazısında Mazhar Tev-

¹³ Okur, 2019: 57

¹⁴ İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiği bilgisini bandırma Vapuru yolcularına haber veren kişi de Mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey'dir. Hüsrev Gerede'nin Anıları, 2003: 26.

¹⁵ Pontus Meselesi, 1995: 61; Balcıoğlu, 1993: 91; Gökçen, 2010: 60.

¹⁶ Mazhar Tevfik Bey 26 Nisan 1919 tarihinde Necip Bey'in yerine Sinop mutasarrıflığına atanmış ve görevden azil tarihi olan 21 Ekim 1919 tarihine kadar yaklaşık 6 ay bu görevde kalmıştır. BOA, Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO), 4570/342702; BOA, BEO, 4597/344731.

¹⁷ 1882 (1298)'de Bafra, Cumhuriyet Mahallesinde doğdu. Babası Hacı Hüseyin Efendi, annesi Müslimah Hanımdır. Kafkaslardan gelip Bafra'ya yerleşen bir ailenin oğludur. Canik mutasarrıflığı ve III. Dönem Osmanlı Meclisi Mebusanında Canik milletvekilliği yaptı. İttihat ve Terakki Partisinin yöredeki etkin kişilerinden biri olması nedeniyle Mondros Mütarekesinden sonra Samsun'da tutuklandı. İstanbul'a götürülürken Sinop'ta Kuva-yı Milliyecilere sığındı. Yöredeki Kafkas göçmen köylerinde bir süre saklandı.

Kuva-yı Milliye saflarında çalıştı. Amasya mutasarrıflığına getirildi. TBMM'nin II. Dönem seçimlerine katıldı. 29 Temmuz 1923'te yapılan seçimde 306 oy alarak Amasya'dan milletvekili seçildi. Mazbatası 12.8.1923'te onaylandı. Kısa bir süre sonra, 9.9.1923 tarihli 16. Birleşimde istifa etti. Yöneticilikten ve siyasi hayattan çekilerek ticaretle meşgul oldu. Ölüm tarihi bilinmemektedir. Türk Parlamento Tarihi, 1993: 53.

¹⁸ Yüzbaşı Perring'in Karadeniz'deki faaliyet ve değerlendirmeleri için bk. Erdem, 2019: 661-675.

¹⁹ İngiliz Siyasi Mümessili Perring Canik Mutasarrıfı Hamit Bey'e "son günlerde memleketine dönen eski mebus Osman Bey'in zararlı bir şahıs olup memlekette ihtilal çıkarabileceğini, hakkında şiddetli muamele yapılması lazım geldiğini" söylemiştir. Eken, 2008: 544.

²⁰ BOA, DH. EUM. Asayiş Kalem-i Belgeleri (AYŞ), 17/65; BOA, DH. Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (KMS), 50-39.

²¹ Erdeha, 1975: 214.

²² Dinamo, 1986b: 114; Erdeha, 1975: 214; Efe, 2018b: 125.

fik Bey Osman Bey’in Salı günü Sinop Limanı’na geldiğini ifade etmiştir. Mutasarrıfın yazısı Perşembe gününe rastlamaktadır. O halde Osman Bey iki gün önce yani 29 Temmuz’da Sinop’a gelmiş olmalıdır. Diğer taraftan Akbulut, Osman Bey meselesini kaleme aldığı yazısında Osman Bey’in İstanbul’a gönderilmek üzere Samsun’dan ne zaman ayrıldığının bilinmediğini, kayda değer en önemli tarihin 21 Temmuz 1919 olduğunu, onun söz konusu tarihte Sinop’ta bulunduğunun sadarete çekilmek üzere Sinop mutasarrıflığına verdiği telgraftan anlaşıldığını belirtmektedir.²³ Oysa bu telgrafın tarihi 31 Temmuz’dur ve hemen akabinde 1 Ağustos’tan başlamak üzere yetkili makamlar arasında yazışmalar da yapılmıştır. İngilizlerin ve İstanbul Hükümetinin de meseleye ehemmiyet verdikleri düşünüldüğünde bu makamlara on gün gecikmeli cevap verilmesi zor görünmektedir. Bu noktada Dursunoğlu’nun verdiği tarih eski rakamların okunmasından kaynaklı bir durum olsa gerektir. Zira yazısının ekler kısmında yer alan Osman Bey’in yazdığı telgrafa da bakıldığında, tarafımızda da mevcuttur, belge tarihinin 31 Temmuz olduğu görülmektedir. Belgenin numarası da 6829 değil 6729’dur.²⁴

Sonuç olarak Mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey, meydana gelen hadiseyi Belediye Başkanı Rasim, Hürriyet ve İtilâf Partisi Başkanı Akif, Ticaret Odası Başkanı Şükrü, Askerlik Şubesi Başkanı Binbaşı Şevket beyleri çağırarak durumu onlara da bildirmiştir. Ardından aralarında yaptıkları müzakerelerden sonra Osman Bey’i geri vermemeyi kararlaştırmışlardır.²⁵ Fakat yine de İngiliz yetkilileri kızdırmamak ve işi teamüller çerçevesinde halledebilmek için bir sağlık raporunun alınarak gerekli mercilere bildirilmesine karar vermişlerdir.²⁶ Bu raporun alınmasından sonra ise Osman Bey, Sadarete bir telgraf çekerek havanın

kötü oluşundan dolayı Sinop’a sığındıklarını, bu esnada hastalandığını, mutasarrıflığa başvurmak suretiyle tedavi altına alındığını bildirmiştir. Osman Bey ardından sözlerini şöyle tamamlamıştır.²⁷

Samsun’daki emlakimin idaresi ve ticaretim yüzüstü ve ailem kimsesiz kalarak külli zarara duçar olmaktan sarf-ı nazar bila sebep masum olduğum halde hilaf-ı kanun ve mugayir-i hak ve adl-i keyfi bir muameleye kurban oldum. Haleldar olan hürriyet-i şahsiyemin iadesini ve ziya’a uğrayan hukukumun vikayesi (korunması) için hükümet-i seniye-mizin canib-i adaletine iltica ediyorum. Hürriyet-i şahsiyemin iadesini zatı sami-i fehmanelerinden istirham eylerim efendim.

Bütün bu gelişmeleri Mazhar Tevfik Bey, tüm açık yürekliliğiyle Dâhiliye Nezaretine yazmıştır. Mutasarrıfın bu telgrafı dönemin içerisinde bulunduğu zorlukları, Kuva-yı Milliye’ye yakınlık gösterenlerin hakkında yapılan muameleyi, biraz olsun işgalciler karşısında dik durmayı ya da Mustafa Kemal Paşa’nın yürüttüğü Milli Mücadele’ye yakın bir tutum takınan mülki amirlerin başına gelenleri göstermesi bakımından önemlidir. Zira Rumlar, Osman Bey’i İngiliz temsilcisine, Samsun’daki Kuva-yı Milliye’nin destekçisi olduğu ve eğer bu kişi dâhile giderse mutlaka Mustafa Kemal Paşa’ya iltihak ederek İtilaf Devletlerinin isteklerine karşı teşebbüste bulunacağı yolunda bir şahıs olarak tanıtmıştır.²⁸

Mazhar Tevfik Bey’in anlattığına göre Osman Bey’i tutuklaması istenen Canik Mutasarrıfı Hamit Bey,²⁹ bu zatın zannolunduğu gibi korkulacak bir adam olmadığını ve ticaretle meşgul olup dâhil memlekete gitmek fikrinde bulunmadığını, gitmek istese bile katiyen salıverilmeyeceğini beyan ederek teminat vermiştir. Ancak Hamit Bey’in Bafra’ya bir teftiş için gittiği sırada yerine vekâlet eden Fırka Kumandanı İsmail

²³ Akbulut, 2012: 141.

²⁴ BOA, DH. EUM. AYŞ, 17/65.

²⁵ Mustafa Kemal Paşa ile Canik Mutasarrıfı Hamit Bey, alınan kararı yerinde bulurken Dâhiliye Nezareti ve Kastamonu Vali Vekili İngilizlerin işine karışılmasını ve Osman Bey’in İngilizlere geri verilmesini istemişlerdir. Erdeha, 1975: 214; Efe, 2017: 360.

²⁶ Dinamo, 1986b: 115-116; Efe, 2018b: 125.

²⁷ BOA, DH. EUM. AYŞ, 17/65.

²⁸ BOA, DH. Şifre Kalemi (ŞFR), 639/127.

²⁹ Gerek Cumhuriyet öncesi gerekse ölüm tarihi olan 1928 yılına kadar birçok idari görevde bulunan Hamit Bey’in hayatı ve faaliyetleri hakkında geniş bilgi için, Eken, 2008.

Hakkı Bey, Osman Bey'i yanına çağırılmış ve yanına vereceği bir polis memuruyla Samsun'u terk etmesini istemiştir. Aksi halde İngilizlerin kendisini "cebren" İstanbul'a göndereceklerini belirtmiştir. Osman Bey bu duruma her ne kadar itiraz etmişse de mutasarrıf vekili kendilerini cebren alıp sevk edeceğini söyleyerek hükûmete bir müşkülât vermemesini ve duruma razı olmasını tekrarlamıştır.³⁰

Eski mebuslarının hiç de hoş olmayan bir muamele ile sürgün edilmek istendiğini haber alan Samsun halkı kendisini alıkoymak istemiştir. Ancak Osman Bey, hükûmete siyasi bir sıkıntı vermemek için teklifi reddetmiş ve Amasya Vapuru'na binerek yola çıkmıştır. Daha sonra ise yukarıda belirtildiği gibi fırtına sebebiyle Sinop'a sığınmış ve Mutasarrıf Mazhar Bey'e durumu anlatarak ondan yardım istemiştir. Mutasarrıf da refakatçi polis memuruna, Osman Bey'in tedaviye muhtaç oluşunu bildiren bir tahrirat vermiş ve tedavi edildikten sonra limana gelecek büyük bir vapurla gönderileceğini söylemiştir. Bununla birlikte polis memuru sevke mecbur olduğunu belirttiği gibi Samsun Polis Merkez Memurluğuna hitaben sevkine memur olduğu zatın Sinop'tan geri çevrildiği yolunda bir telgraf çekmiştir. Telgrafi alan polis merkez memurluğu Sinop'la muhabere etmeden yazıyı İngiliz mümessiline gösterince Perring, Mazhar Tevfik Bey'e emredici bir telgraf çekmiştir.³¹ Bunun üzerine Mazhar Tevfik Bey, şu ibretlik sözleri 31 Temmuz 1919 tarihinde Dâhiliye Nezaretine yazmıştır.

Halin nezaket ve vahametini ve devletimizin iktihamına (dayanmaya) mecbur olduğu müşkülât-ı siyasiyeyi müdrük olmakla beraber hükûmet-i seniye memurlarına emir verecek, onları mesuliyetle tehdit edecek derecede bir mevki olmayan ve mücerret bazı memurinin cebanetinden (korkaklığından) bil-istifade Rum ve Ermeni maksatlarının

amaline kapılarak Mütareke ahkâmına münafi hodbehot gayri kanun ve keyfi icraat ve muamelatta bulunarak hükûmetimize darbe vuran ve milli gururumuzu ihtizaza getiren bazı İtilaf memur-ı siyasilerinin gürültülerine kolay pabuç bırakacak ihatasız cebin (korkak) memurlardan olmadığımızdan hiçbir sıfat-ı amiriyeti olmayan mumaileyhin telgrafına kemal-i sükûnet ve nezaketle istediği cevabı verdim. Cevabi telgrafname sureti zirde münderiçtir. Osman Bey'i tanyan ve başına gelen hali öğrenerek müteessir olan Sinop eşraf ve muteberanından bazıları nezdime gelerek mumaileyhin Rumların teşvikatıyla memleketinden tebidi asabiyet-i milliyelerini tahrik ettiğinden Rumların ilkaat-ı fesadcuaneleriyle (fesatça ve zararlı sözleriyle) milletimize reva görülen bu keyfi muamelenin güçlerine gittiğinden bahisle buna hükûmetçe mutlaka bir çare düşünülmesini veyahut kendileri başka suretle harekete mecbur kalacaklarını beyan ederek izhar-ı asabiyet ve galeyan ettiler. Hükûmetçe hüsnü suretle tesviye-i maslahat edileceğini beyan ile tatmin ettim. Tahkikat ve kanaatime nazaran Anadolu dâhilinde görülen harekât-ı milliyeden ürken İngiliz Mümessil Vekilince harekât-ı milliyeye iltihakından korkulan Osman Bey'in bu gibi vukuat ile asla alakası olmayıp hakkında hâsıl olan suizan sırf Samsun'daki Rumların eser-i garaz ve zararlı sözlerinden başka bir şey değildir.

Bu arada 30 Temmuz tarihli bir telgrafta Canik Mutasarrıfı Hamit Bey, Mazhar Tevfik Bey'e kendisinden gelen telgrafi aldığını ve vaziyet neye müsait ise o yolda hareket etmesini yazmıştır. Mazhar Bey de 4 Ağustos tarihli yazısında İngiliz temsilcisi tarafından yapılmak istenen bu "muzır" müdahalenin men edilmesini ve Osman Bey'in biran evvel memleketine dönmesine müsaade edilmesini istemiştir.³² Gelişmeler bu yönde bir seyir takip edince olaya, bizzat Samsun'daki İngiliz temsilcisi İhtiyat Subayı Yüzbaşı Solter müdahil olmuştur ve iki kere Sinop'a gelerek Mazhar Tevfik Bey'i tevkif etmek ve Osman Bey'i İstanbul'a göndermek istemiştir. Bu amaçla yanında bir Ermeni tercüman ve bir manga askerle

³⁰ BOA, DH. KMS, 50-39; BOA, DH. ŞFR, 639/127.

³¹ Bir ilmühaber mukabilinde İstanbul'a tarafımızdan gönderilmekte olan sabık mebus Osman Bey'i orada bıraktığımızı şimdi öğrendim. Sebebini bilmek isterim. Aynı zamanda bir dakika tehir etmeksizin bu zati

derhal polisle İstanbul'a göndermeniz katiyen matluptur. Bu adam İstanbul'a gitmediği takdirde bizzat siz mesul olacağınızı beyan ederim ve acele cevap beklerim. BOA, DH. KMS, 50-39.

³² BOA, DH. KMS, 50-39; BOA, DH. ŞFR, 639-127.

birlikte Sinop Hükûmet Konağına giden Yüzbaşı Solter, Mazhar Tevfik Bey’i yerinde bulamamış ve Mektupçu Hüseyin Hilmi Bey’i çağırarak³³ hem Mutasarrıfın hem de Osman Bey’in nerede olduklarını sormuştur. Oysa gelen emirlerin aksine hareket ederek Osman Bey’i İstanbul’a göndermeyen Mazhar Tevfik Bey, İngilizlerin hışmına uğrayabileceklerini bildiği için yanında çalışan memurları bu konuda uyarmıştır.³⁴ Dolayısıyla Solter, istediğini elde edememiştir. Bununla birlikte Mutasarrıf Mazhar Bey, öğleden sonra hükûmet konağına giderek Solter’le görüşmüş ve Osman Bey’i hastalığı geçince göndereceğini bildiren bir kâğıt imzalayarak Yüzbaşıya vermiştir.³⁵ Sonuç olarak İngilizler çok arzu etmesine rağmen Akbulut’un ifadesiyle “henüz Milli Mücadele’nin başlarında kurtuluş davasına inanları Anadolu’dan söküp alamamıştır.”³⁶

Yüzbaşı Solter’in Sinop’a ikinci gelişi, Mazhar Tevfik Bey’in belirttiği üzere Eylülün 6. günü cumartesidir.³⁷ Yanında üç silahlı askerle birlikte karaya ayak basan Solter, ertesi günü Mazhar Tevfik Bey’i gözaltına almak amacıyla evine gitmiş, orada bulamayınca hükûmet dairesine geçmiştir. O tarihte bayram dolayısıyla daire kapalı olmasına rağmen zorla kapıları açtırmış, Mutasarrıfın odasını işgal ederek penceresine İngiliz bayrağı astırmıştır. Ardından Yüzbaşı Solter, jandarma tabur kumandanı ile belediye başkanından on dakikaya kadar Mutasarrıfın teslimini istemiştir. Ancak

hükûmet konağına İngiliz bayrağı çekildiğini gören halk, buranın önünde toplanmış ve bayrağın oradan indirilmesini talep etmiştir. Bu esnada Mazhar Tevfik Bey daireye gelmiş ve Solter’in kendisini ikametgâhına götürmesine izin vermemiştir.³⁸ Yüzbaşı son çare Kastamonu Vali Vekili ve Jandarma Alay Kumandanı Osman Nuri Bey’den en azından Mutasarrıf tarafından kendisine bir tarziye verilmesini talep etmiş, aksi olursa İstanbul’a yazacağını belirtmiştir. Bunun üzerine telaşa kapılan Vali Vekili, durumdan Mazhar Tevfik Bey’i haberdar etmiş o da cevabında Vali Vekiline şunları ifade etmiştir: *Hakkında muğayir-ı nezaket, münafi-i ihtiram harekâtta bulunmayıp bilakis kendisi hükûmeti temsil eden bir mutasarrıfa su-i muamelede bulunmuştur. Hükûmet dairesinde İngiliz bandırası asmak suretiyle haysiyet ve şeref-i hükûmeti ihlâl ve izzet-i nefsi milliyi rencide etmiştir. Onun tarziye vermesi lazım gelir.* Bunun üzerine Binbaşı Şevket Bey, vali vekili yapılmak istenmiş ancak o da gerekirse istifa edeceğini ve kendisinden alt rütbede birisinden özür dilemeyeceğini açıkça belirtmiştir.³⁹

Olayların gelişimi bu şekilde olunca Kastamonu Vali Vekili Osman Nuri Bey, Mazhar Tevfik Bey’in geçici olarak görevini askıya almış ve Jandarma Tabur Kumandanı Remzi Bey’i göreve getirmiştir. Bu kişi Solter’e gerekli özrü verdiği gibi Mazhar Tevfik Bey hakkında Mustafa Kemal Paşa ile görüşüp görüşmediği, milli teşkilat yapıp

³³ Hüseyin Hilmi (Uluğ) Bey’in olayı bizzat yaşayan birisi olarak anlatımı hakkında Efe’nin çalışmasına bakılabilir. Efe, 2018b: 124-134; 206-213.

³⁴ Yüzbaşı Solter, önce Hüseyin Hilmi Bey’e, ardından polis komiseri ile karantina memuru Mustafa Efendi’ye Osman Bey’in nerede olduğunu sormuş ve hepsinden Osman Bey’i bilmiyoruz, görmedik cevabını almıştır. O sırada durumdan habersiz olup kahvede oturan Osman Bey durumdan haberdar edilmiş ve Hürriyet ve İtilâf Partisi Başkanı Akif Bey’le birlikte onun evine sığınmıştır. Yüzbaşı Solter bütün çabasına rağmen adı geçen şahısları tevkif edememiştir, Efe, 2018b: 126-127; Dinamo, 1986b: 117-118.

³⁵ Dinamo, 1986b: 119.

³⁶ Akbulut, 2012: 145.

³⁷ Sinop Mutasarrıfı Mahzar Tevfik’in Sinop’tan 8 Ekim 35 (1919) tarihinde Sivas’ta bulunan Mustafa

Kemal Paşa Hazretlerine hitaben yazdığı mektup, Atatürk Kitaplığı, Demirbaş no: Bel_Mtf_048316, Yer no: (t.y).

³⁸ Solter, mutasarrıflık sandalyesine oturmuş, bacaklarını masanın üzerine uzatmış olarak Mutasarrıfı karşılamıştır. Mutasarrıfa kendilerinden niçin kaçtığını ve hemen sonrada Osman Bey’in nerede olduğunu sormuştur. Mazhar Tevfik Bey ise Solter’e kendi makamını işgal etmiş olduğunu, bu vaziyette kendisine hiçbir cevap veremeyeceğini, görüşmek istiyorsa makamını terk etmesi lazım geldiğini söyleyerek odadan çıkmıştır. Efe, 2017: 362.

³⁹ Sinop Mutasarrıfı Mahzar Tevfik’in Sinop’tan 8 Ekim 35 (1919) tarihinde Sivas’ta bulunan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine hitaben yazdığı mektup; Erdeha, 1975: 215; Efe, 2018b: 132.

yapmadığı hakkında tahkikat da başlatmıştır.⁴⁰ Hemen akabinde ise Memurin ve Sicil-i Ahval Müdüriyeti, 15 Eylül 1919 tarihinde Kastamonu valiliğine çektiği bir telgrafla vilayetten, gelişmeler karşısında zor bir durumda kalan Mutasarrıfı İstanbul'a göndermesini istemiştir.⁴¹ İstanbul Hükümeti, Mütareke hükümlerinin tatbikini teftiş edecek Fransız ve İngiliz subaylarına her türlü yardım ve kolaylığın bütün memurlar tarafından gösterilmesi gerektiğine dair çeşitli yazıları evvelden gerekli makamlara göndermiştir.⁴² Şimdi ise Sinop Mutasarrıfı Mazhar Tevfik Bey'in Millî Mücadele yanlısı fikirleri, çalışmaları⁴³ ve tutumu bu istenilenin tersi yönünde bir seyir takip etmiştir. Dolayısıyla İtilaf Devletlerine zorluk çıkarılmaması konusunda oldukça istikrarlı bir tavır sergilediği bilinen İstanbul Hükümeti, Sinop'ta meydana gelen bu olaylar neticesinde Mazhar Tevfik Bey'in derhal İstanbul'a gelmesini istemekte bir sakınca görmemiştir. Hatta kendisine görevde olduğu sürece yardım eden Mevzi Kumandanı ve Ahzı Asker Reisi Binbaşı Şevket Bey'in de İstanbul'da görevlendirilmiştir. Bütün bu gelişmeleri Canik eski mebusu Osman Bey'i alıkoyma hadisesine bağlayan Mazhar Tevfik Bey ise söylenileni yapmamış ve Kuva-yı Milliye ileri gelenleriyle temas edip ona göre bir hareket şekli belirlemek üzere Amasya'ya doğru yola çıkmıştır.⁴⁴ Her ne kadar yeni Kastamonu Vali Vekili Ferit Bey'den aldığı telgraf üzerine 22 Eylül 1919'da vazifesinin başına dönmüşse⁴⁵ de üzerinden çok geçmeden

yaklaşık bir ay sonra 21 Ekim'de mutasarrıflıktan azledilmiştir.⁴⁶ Canik Mutasarrıfı Hamit Bey de Defter-i Hatırat isimli anılarında Mazhar Tevfik Bey'in Osman Bey meselesinden dolayı memuriyetinden olduğunu ifade etmiştir.⁴⁷

2. Giresun ve Kaymakam Nizamettin Bey

Mondros Mütarekesi sonrası İtilaf Devletleri tarafından Anadolu'da başlayan işgaller ve belli bölgelere kontrol subaylarının gönderilmesi, Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan Rum ve Ermeni azınlıklara kendi devletlerini kurma yolunda önemli bir destek sağlamıştır. Özellikle Rumların daha önce de ifade edildiği üzere Karadeniz'de bir Pontus Rum Devleti kurma istek ve beklentileri artmıştır. Dolayısıyla özlemi duyulan bu devlet sınırları içerisinde Giresun da bulunmaktaydı.⁴⁸ Çevreye yayılmış Rum çeteleri, Müslüman Türk nüfusu baskı altında tutmaya, diğer taraftan ise İtilaf Devletlerinin desteğini kazanmaya gayret göstermiştir. Hatta dönemin Trabzon Rum Metropoliti Hrisantos, söz konusu emelleri gerçekleştirmek adına Paris Barış Konferansına katıldığı gibi doğru olmayan bilgilerle konferansı etkilemeye çalışmıştır.⁴⁹ Giresun'da ise Metropolit Lavrentios, Osmanlı Devleti'ne bağlıymış izlenimi oluştururken şehre gelen Yunan Kızılhaç heyeti ve Samsun Metropoliti Yermanos ile birlikte Pontus bayrağı altında resim çektirerek gerçek amacını ortaya koymuştur.⁵⁰

⁴⁰ Sinop Mutasarrıfı Mahzar Tevfik'in Sinop'tan 8 Ekim 35 (1919) tarihinde Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine hitaben yazdığı mektup.

⁴¹ BOA, DH. ŞFR, 103/159.

⁴² BOA, DH. EUM. Seyrüsefer Kalemi (SSM), 37/3; BOA, DH. EUM. ECB, 37/5.

⁴³ Demir, 2019: 458.

⁴⁴ Sinop Mutasarrıfı Mahzar Tevfik'in Sinop'tan 8 Ekim 35 (1919) tarihinde Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine hitaben yazdığı mektup.

⁴⁵ Bu tarih Mazhar Tevfik Bey'in bizzat kendisinin verdiği tarihtir. Sinop Mutasarrıfı Mahzar Tevfik'in Sinop'tan 8 Ekim 35 (1919) tarihinde Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine hitaben yazdığı mektup. Hüseyin Hilmi Bey ise 20 Eylül sabahı geri dönerek görevine başladığını söylemektedir. Efe, 2018b: 210.

⁴⁶ BOA, BEO, 4597/344731.

⁴⁷ Eken, 2008: 545. Diğer taraftan Son Osmanlı Mebusan Meclisi için yapılan seçimlerde, Müdafaa-i Hukuk adayları yerine Rıza Nur ve Kaymakam Zeki Bey'i desteklediği, bu sebeple Heyet-i Temsiliye ile arasının açıldığı ve İstanbul Hükümeti tarafından görevden alındığı da söylenmiştir. Efe, 2018b: 213.

⁴⁸ Çapa, 1987: 54.

⁴⁹ Usta, 2011: 974; Pontus Meselesi, 1995: 107-110.

⁵⁰ Çapa, 1987: 58. Hrisantos, Lavrentios ve Yermanos'un dışında Havza papazı, Amasya Metropoliti Karavangelis ve Bir dönem Giresun belediye başkanlığı görevinde bulunan Yorgi Paşa'nın oğlu Konstantinidis amaçlarına ulaşmada işbirliği içerisinde olmuştur. Bütün yapılan faaliyetler ise Fener Rum Patrikhanesi'nin desteğiyle yürütülmüştür. Keser, 2009: 616-617.

İşte Türkler için çok sıkıntılı geçen bu süreçte Giresun’da kaymakamlık görevinde Nizamettin Bey⁵¹ bulunmaktadır.⁵²

Nizamettin Bey, Giresun’da kaymakamlık görevinde bulunduğu sırada birçok güçlkle karşılaşmış olmasına rağmen ülkesinin kurtuluşu için önce müdafaa-i hukuk sonrasında Milli Mücadele hareketinin lehinde elinden gelen çabayı göstermiştir. Mondros Mütarekesi sonrası Giresun’a dönen Osman Ağa’yı karşılayan şehrin ileri gelenleri arasında bulunmuştur.⁵³ Diğer taraftan Rumların meydana getirdiği taşkınlıklar karşısında Osman Ağa’nın yardıma çağrılması konusunda herhangi bir engelleyici tutum takınmamış, aksine İstanbul Hükûmetinden gelen Osman Ağa aleyhindeki istekleri geciktirmeye ya da uygulamaya koymamaya çalışmıştır. Zira Topal Osman’ın Rumlar karşısında yürüttüğü faaliyetler, Rumların hedefledikleri devleti kurabilmeleri önündeki en büyük engeli oluşturmaktaydı. Sadece Giresun’da değil çevre kasaba ve şehirlerin de yardımına koşuyordu. Durum böyle olunca bittabi Rumlar tarafından hem Topal Osman’ın

hem de onu koruduğu iddiasıyla Kaymakam Nizamettin Bey’in aleyhinde İngiliz temsilcilere, İstanbul Hükûmetine şikâyet ve suçlama dilekçeleri gönderilmiş ve bu iki şahıs hakkında tahkikat yapılması sağlanmıştır.⁵⁴

Giresun Kaymakamı Nizamettin Bey ile Belediye Başkanı Topal Osman hakkında suiistimal yaptıkları gerekçesiyle Süvari Alay Kâtibi Fehmi Efendi imzasıyla yapılan şikâyet üzerine Dâhiliye Nezareti Trabzon vilayetinden durumun tahkikata tabi tutulmasını istemiştir.⁵⁵ Bu görev için önce Mülkiye Müfettişi Mustafa Hilmi Bey atanır.⁵⁶ Ancak onun da tehcir meselesi ile alakadar olduğu belirtilerek görevden elçektirilir ve yerine 6.000 kuruş ödeneği verilmek üzere Trabzon Polis Mektebi Müdürü Asım Bey getirilir.⁵⁷ Sonrasında Trabzon Valisi Galip Bey tarafından Dâhiliye Nezareti’ne yazılan bir şifre telgrafta Kaymakam Nizamettin Bey’in “derdest bir muamele icrası ile İstanbul’a gönderilmek istendiğini öğrenmekteyiz. Ancak Vali bizzat Giresun’da bulunarak durum ve gelişmeleri anlattığı bir rapor hazırladığını ve bu rapor gelinceye

⁵¹ Hasan Nizamettin (Ataker), 1883 yılında Yanya’da doğdu. Babası Adliye Müfettişlerinden Ahmet Asım Bey’dir. Rehber-i Maarifet ve Numune-i Terakki mekteplerinden sonra Selanik, Halep, Vefa ve Bursa idadilerinde ortaöğrenimini tamamladı. 1906 yılında Mekteb-i Mülkiye-i Şahane’yi ve 1910 yılında İstanbul Hukuk Mektebi’ni bitirdi. Devlet hizmetine ilk defa 9 Ocak 1909 tarihinde Selanik Maiyet Memuru olarak girdi. Ardından sırasıyla Silivri, Sındırgı ve Çarşamba kaymakamlıklarına atandı. 1912 yılında atandığı Pirlape kaymakamlığına Balkan Savaşı sebebiyle başlamadı. 24 Temmuz 1914 de Ayvalık, 22 Kasım 1914’te Bandırma, 26 Şubat 1916’da Ünye ve 31 Ocak 1918 tarihinde Giresun Kaymakamlığı’na atandı. 3 Temmuz 1920 tarihinde Emniyet-i Umumiye Seyr-i Sefer Müdüriyetine nakledilen Nizamettin Bey, 29 Temmuz 1920’de İkinci Sınıf Mülkiye Müfettişliğine, 20 Şubat 1922’de tekrar Giresun’a, ancak bu sefer Giresun’un sancak olması dolayısıyla, mutasarrıf olarak atandı. Devamında Sinop mutasarrıfı ve valisi, 14 Kasım 1926’da Van valisi, 11 Ağustos 1927’de Diyarbakır ve 18 Ocak 1931’de Elazığ valilikleri görevinde bulundu. Çanakkale’de de valilik görevinde bulunan Nizamettin Bey, 29 Aralık 1936’da 3. Genel Müfettişlik Başmüsavirliği’ne nakledildi. 13 Mayıs 1939’da Konya valiliği, 28 Aralık 1943’te Hatay valiliği yaptı. 27 Haziran 1947 tarihinde 5. Genel Müfettiş oldu. Son olarak 19 Haziran 1948’de Diyarbakır valiliğine getirilen Nizamettin Bey aynı yıl emekli olarak 12 Nisan 1962 tarihinde hayata gözlerini yumdu. Aldan, 2001: 115-116.

⁵² Nizamettin Bey, 31 Ocak 1918/1334 tarihinde beca-yişle Ünye kaymakamlığından alınarak Zeki Bey’le yer değişmiş ve Giresun’a kaymakam olmuştur. BOA, BEO, 4502/ 337587; BOA, DH. ŞFR, 576/34.

⁵³ Beyoğlu, 1999: 79; Beyoğlu, 2009b: 36-37.

⁵⁴ Ermeniler ve Rumlar, Giresun’da da tehcir işlerinin çok kötü icra edildiği ve Ermenilerin mallarını aldıkları iddiasıyla tüccardan Sarı Mahmutzâde Hasan ve Eşref Efendilerle, Topal Osman’ın da İstanbul Dîvân-ı Harb-i Örfî’ye teslimini istemişlerdir. Rumların şikâyetini dikkate alan mahkeme, Osman Ağa ile birlikte adı geçen diğer kişilerin tutuklanıp İstanbul’a gönderilmesi için Trabzon valisi Mehmet Galip Bey’e talimat vermiştir. Bu olaylar sonucu hem Topal Osman bir müddet gizlenmek durumunda kalmış hem de Kaymakam Nizamettin Bey zor durumda kalmıştır. Daha sonra ise Topal Osman ve adamları affedilmiştir. Yüksel, 2006: 55-59.

⁵⁵ BOA, DH. KMS, 51/4.

⁵⁶ BOA, DH. ŞFR, 615/98.

⁵⁷ BOA, DH. EUM. Muhasebe Kalemi (MH), 259/39. Mülkiye Müfettişi Hilmi Bey, Bera-yı tahkikat Giresun’da bulduklarından kendisinin emri devletleri mucibince İstanbul’a izami mahalli kaymakamlığa tebliğ olunmuş idi. Alınan cevabnamede mumailiyeğin ilk zuhur edecek vasıta ile Samsun tarikiyle taht-ı muhafazada Dersaadet’e derdest sevk bulunduğu bildirilmekle arz olunur. Trabzon Valisi Necmi, BOA, DH. ŞFR, 618-33.

kadar istenen muamelenin tehir edilmesini belirtmiştir.⁵⁸ Bu sırada Kaymakam Nizamettin Bey ile ilgili araştırmasını derinleştirmek isteyen Dâhiliye Nezareti, Ezine Kaymakamlığı'nda iken tehcirle alakadar olup olmadığının tahkikine dair Memurun ve Sicil-i Ahval Müdüriyetinden Canik⁵⁹ ve Bandırma⁶⁰ mutasarrıflıklarına birer telgraf çekmiştir. Dâhiliye Nezaretine Giresun Kaymakamı Nizameddin Bey'in Bandırma Kaymakamlığında iken tehcir meselesiyle alakadar olduğuna dair bir yazı gelirken⁶¹ Canik mutasarrıflığına Nizamettin Bey'in 14 Mayıs 1917/1333 tarihinde Ezine'de işe başladığı ve 7 Şubat 1918/1334 tarihinde intikal ettiği ve tehcir muamelesiyle alakadar olmadığı ifade edilmiştir.⁶² Yine 25 Mayıs 1919 tarihli Trabzon vilayetine hitaben gönderilen yazıda Rum Patrikliği, Giresun Kaymakamı Nizamettin Bey ile Mal Müdürünün tehcirde dönen Rumların mallarını zapt ettiğini iddia etmiştir. Bunun üzerine yapılan tahkikatta böyle bir halin meydana gelmediği vurgulanmıştır.⁶³

Beyoğlu, Mustafa Kemal ile Topal Osman'ın Havza'da buluşup buluşmadıklarına dair bir cevap da aradığı makalesinde, Şakir Sarıbayraktaroğlu'dan alıntı ile Kaymakam Nizamettin Bey hakkında şu önemli bilgileri vermektedir:

Mustafa Kemal Paşa 13 Haziran 1919'da Amasya'ya geldiğinde, Mustafa Kemal Paşa'yı Selanik'ten tanıyan Giresun Kaymakamı Nizamettin Bey, görüşmek için Amasya'ya gider. Büyük ihtimalle Mustafa Kemal Paşa'ya Osman Ağa'yı gıyaben tanıtan kişi Kaymakam Nizamettin Bey'dir. Çünkü

Nizamettin Bey, Amasya'da iken Osman Ağa postaneden telefon bağlatıp onun vasıtasıyla Mustafa Kemal Paşa ile görüşmektedir. Postaneden çekilen telgrafları ve Osman Ağa'nın Mustafa Kemal Paşa ile görüştüğünü duyan Rumlar bunu gizli olarak İstanbul Hükûmetine bildirmişlerdir.⁶⁴

Nitekim Kaymakamın yukarıda örnekleri verildiği üzere Topal Osman'ı kollayan tavrı, merkezi hükûmet tarafından baskı altında tutulmasına sebebiyet vermiştir. Öyle ki, dönemin Trabzon Valisi Mehmet Galip Bey'in bu konuda sıkıştırmalarına daha fazla direnemeyen Nizamettin Bey, Topal Osman'dan etrafta görünmemesini istemek durumunda kalmıştır.⁶⁵ Topal Osman da bu uyarılara uymuş ve önce Keşap'a ardından Şebinkarahisar taraflarına doğru çekilmiştir.⁶⁶ Sarıbayraktaroğlu'nun anlattığı olayın geçtiği tarih de Giresun'da olanlar açısından önemlidir. Zira Yunan Kızılhaç'ı (Salib-i Ahmer) 8 Mayıs 1919 tarihinde Giresun'a gelerek⁶⁷ hastane olarak kullanılan Taşkışla Rum Mektebine hem kendi bayraklarını hem de Yunan bayrağını asmış ve mektep idaresine indirilmesi için müracaat edilmesine rağmen istenen gerçekleşmemiştir.⁶⁸ Bu konuda Işık gazetesinde ise Rum cemaatine seslenilerek, bunu yapanların kendileri olduğu, ortadan kaldırması gerekenin de kendileri olması gerektiği, eğer bu yapılmazsa "*emin olabilirsiniz ki Türk milleti maruz kaldığı hakareti müdriktir. Türk'ü darıltmak hakkınızda hiçte iyi netice vermeyecektir*" denilerek gerekli uyarılar yapılmıştır.⁶⁹ Ancak Rumla-

⁵⁸ BOA, DH. ŞFR, 626/83.

⁵⁹ BOA, DH. ŞFR, 98/323.

⁶⁰ BOA, DH. ŞFR, 98/324.

⁶¹ BOA, DH. ŞFR, 628/101.

⁶² BOA, DH. ŞFR, 6330/78.

⁶³ BOA, DH. KMS, 51/17. Giresun'da özellikle Topal Osman'a karşı suçlamalar da yapılmaya devam etmiştir. Örneğin Konstantinidi isimli bir Rum'un evini abluka ederek haraç istediği aksi halde kızlarını dağa kaldıracağı şeklinde bir suçlama İngilizler tarafından yapılmış ve gerekli tahkikatın İstanbul Hükûmetince yapılması istenmiştir. Ancak yapılan soruşturmada Kaymakam Vekili Edip Bey, iddia edildiği gibi bir halin kesinlikle gerçekleşmediğini belirtmiştir. BOA, DH. KMS, 50/44; BOA, DH. ŞFR, 102/119.

⁶⁴ Beyoğlu, 2009a: 610.

⁶⁵ Beyoğlu, 2009b: 70.

⁶⁶ Aldan, 2001: 116.

⁶⁷ Topal Osman'ın gönüllü müfrezesine katılmış ve onunla yakın çalışma imkânı bulmuş Osman Fikret Topallı hatıralarında, limana Yunan bayraklı ve içinde Yunan Salib-i Ahmer'i bulunan bir geminin geleceğini yöre Rumlarının önceden bildiğini, bu sebeple tertibat alarak gemi görüldüğünde süslü elbiseleri ile yollara ve iskelelere döküldüklerini ve heyeti sabırsızlıkla beklediklerini ifade etmiştir. Topallı, 2011: 133.

⁶⁸ BOA, DH. KMS, 53-21; BOA, DH. ŞFR, 632/54; BOA, DH. ŞFR, 99/364; Beyoğlu, 1999: 81; Topallı, 2011: 134-135. Giresun kaymakamlığı şikâyete yönelik yazısını Trabzon'a 18 Mayıs'ta göndermiştir

⁶⁹ Çakmak, 2010: 47.

rın devam eden süreçteki tavrı, söylenenleri ciddiye almadıklarını göstermiştir. Zira Rumlar, 5 Haziran 1919 tarihinde Taşkışla adlı okula büyük bir Pontus bayrağı asmıştır. Bu durumlar karşısında rahatsız olan ama ellerinden bir şey gelmeyen Giresunlular, son çare Karahisar'da bulunan Topal Osman'dan yardım istemiştir. Onun meseleye dâhil olması ve yardımıyla bayrak Rum okulundan indirilmiştir.⁷⁰ Dolayısıyla bütün bu sürecin Nizamettin Bey'in Amasya'da bulunduğu döneme rastladığı söylenebilir. Çünkü istenen yardım, 5 Haziran sonrası gerçekleşmiştir. Topal Osman'ın da Karahisar'dan hazırlanıp Giresun'a gelmesi birkaç günü bulmuş olmalıdır. Mustafa Kemal Paşa ile Nizamettin Bey aracılığıyla görüşmesi ise 13 Haziran olarak belirtilmiştir. Sonuç olarak böyle önemli bir olay arifesinde Nizamettin Bey gibi deneyimli bir memurun görevini bırakıp Amasya'ya doğru yola çıkması düşük bir ihtimaldir. Diğer taraftan ülkelerin zor zamanlarında idare birimlerinde dirayetli yöneticilerin bulunmasının ne kadar hayati olduğunu göstermesi bakımından kayda değer bir örnektir.

Giresun ve Kaymakam Nizamettin Bey, bir büyük sıkıntıyı da Şubat 1919 tarihinde yaşamıştır. 25 Şubat 1919/1335 de Giresun'a gelen bir İngiliz gemisinin kumandanıyla iki subay, Mütareke hükümlerinin uygulanmasına nezaret etmek üzere on gün kadar önce Giresun'a gelmiş Teğmen (Mülazım) Hutchison ile bir teftişte bulunmuştur. Bu İngiliz temsilciler, önce askeri ambara uğramış ardından kaymakamlık dairesine giderek dönemin kaymakamı Nizamettin Bey'le görüşmüşlerdir. Silah ve cephanenin İstanbul'a sevk edilmeyişinin sebeplerini, Rumlara Türkler tarafından herhangi bir saldırı ya da baskı yapıp yapılmadığını sormuşlar ve böyle bir durumun büyük mesuliyet olduğunu sert şekilde ifade etmişlerdir. Ayrıca ahali-i İslam'a 10.000 adet silah dağıtıldığını bu sebeple

bir dahaki sefere askerle geleceklerini ifade etmişlerdir. Buna karşılık Nizamettin Bey, kazada asayiş ihlal edecek bir durumun olmadığını ve hükûmetin her türlü asayişsizliğin üstesinden gelebilecek güçte bulunduğunu İngiliz zabıtlere söylemiştir. Kaymakam, on gündür Giresun'da bulunan Teğmen Hutchison'u da kendisine şahit tutmuştur. Herhangi bir silah dağıtımının gerçekleşmediğini, hükûmetin Mütareke hükümlerini yerine getirmeye çalıştığını, bu gibi yalanların Rumlar tarafından emellerini gerçekleştirmek amacıyla uydurduğunu sözlerine eklemiştir. İngilizler hâpiste Hıristiyan tutuklu olup olmadığını da sormuşlardır.⁷¹ Bu sefer de kendilerine siyasi bir tutuklu bulunmadığı sadece adi suçlardan tevkif edilmiş kişilerin mevcut olduğu bilgisi verilmiştir. Ardından kaymakam Nizamettin Bey, bu gibi ziyaretlerin tekrarı durumunda nasıl bir muamele yapılması gerektiğine dair Nezaretten talimat gönderilmesini istemiştir. Trabzon vilayeti üzerinden verilen cevap da ise Hıristiyan mahkûm varsa isimleriyle tutuklanma sebep ve tarihlerinin kendilerine bildirilmesi istenmiştir. Ardından halka silah dağıtıldığı haberinin kimler tarafından ortaya atıldığının tespit edilip bildirilmesi, asayişe dikkat edilmesi ve İngiliz zabıtlere iyi muamele, hürmet ve kolaylık göstermeye devam edilmesi şeklinde cevap verilmiştir. Dâhiliye Nezareti de verilen cevabın uygun olduğunu belirtmiştir.⁷²

Sonuç

Bütün bu süreçte gerek Mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey'in gerekse Kaymakam Nizamettin Bey'in, makamını ve şehirlerini ezdirmemek adına elinden gelen çabayı gösterdikleri söylenebilir. Zira İngilizlerin suçlayıcı tavırları karşısında dirayetini kaybetmeyen bu iki idareci, onlara gerekli cevapları vererek şimdilik tehlikeyi savuşturmuştur. Ancak İstanbul Hükûmetinin işgal-

⁷⁰ Beyoğlu, 2009b: 58; Topallı, 2011: 137-138.

⁷¹ Karadeniz'de görev yapan işgalci İngiliz subaylar, zaman zaman bölgede tutuklu bulunan özellikle Ermeni ve Rum mahkûmları yerel makamları ve merkezi hükûmeti hiçe sayarak serbest bıraktırmıştır. Bu

tarz davranışlar ise azınlıklara ve yine Ermeni ve Rum çetelerine büyük destek ve moral olurken, Türklerin maneviyatını sarsmıştır. Okur, 2006: 105-106.

⁷² BOA, DH. KMS, 50/26.

ler ve işgalcilerin üst perdeden davranışlarına karşı teslimiyetçi tavrı açıkça ortada olduğu gibi müdafaa-i hukuk teşkilatlarının neden ortaya çıktığına da cevap niteliğindedir. Diğer taraftan Mazhar Tevfik Bey'in İngilizlere rağmen Canik Mebusu Osman Bey'i teslim etmemesi, İstanbul Hükûmetine verdiği yerinde cevaplar görevinden el çektirilmesine yol açmıştır. Benzer şekilde Nizamettin Bey'in Topal Osman'a arka çıkması, onun hakkında verilen emirleri geciktirmesi, Kuva-yı Milliye fikrine meyli ve özellikle İngilizlerin direktiflerini uygulamada ayak sürmesi, bulunduğu Giresun mutasarrıflığı görevinden azledilmesine sebebiyet vermiştir.⁷³ Ayrıca Rumların da İngiliz ve İstanbul nezdinde sürdürdükleri karalama kampanyaları, her vesile ile İtilaf Devletleri temsilcilerine iyi muamele yapılmasını salık veren İstanbul Hükûmeti'nin de başını ağrıtmak istemesi her iki idarecinin görevden alınmasında unutulmaması gereken diğer hususlardır.

Bu makalede vatanın kurtuluşu uğrunda fedakârlık gösteren ve bunun neticesi birçok zorlukla karşılaşan iki mülkiye memurunun yaşamından örnekler vermeye çalıştık. Zira Milli Mücadele'nin kazanılmasında bu gibi simaların çok büyük rolü olmuştur. Empati yapıldığında tarihin var olmakla yok olmak arası böyle zamanlarında doğru kararı vermek ya da kurulu bir idareye bayrak kaldırmak hakikaten kolay bir seçim değildir. Dolayısıyla bu tarz idarecilerin yüksek vatan sevgisi, kuvvetli iradeleri, milletine ve kurtuluş yolunda önderlik edenlere inancı tercihlerinde etkili olmuştur. Oysa bunun tersine tavır takınan idareciler Mustafa Kemal ve arkadaşlarını oldukça uğraştırmıştır. Trabzon Valisi Mehmet Galip Bey, Konya Valisi Cemal Bey, Elazığ Valisi Ali Galip Bey ve Giresun'a kaymakam olarak atanan Badi Nedim Bey bu tutumun temsilcilerinden sadece birkaçıdır. Dolayısıyla karşılıklı cenahlarda yer alsa

bile Milli Mücadele'nin daha iyi değerlendirilmesi amacıyla bu kişilerin ve faaliyetlerinin araştırılması bizlere ışık tutacaktır kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Arşivler

T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Tetkik Eserler

Akbulut, Dursun Ali, (2012), "Milli Mücadele'nin Başında Canik Mebusu Osman (Selman/Selmeniko) Bey Olayı", *Samsun Sempozyumu 13-16 Ekim 2011*, I, (Ed. Mahmut Aydın, Bekir Şişman, Selahattin Özyurt, Hasan Atsız), Samsun Valiliği, Samsun, 139-153.

Aldan, Mehmet, (2011), *İz Brakan Mülki İdare Amirleri III*, Ankara: İçişleri Bakanlığı.

Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler, (Yay. Haz. Cemalettin Taşkiran vd.), ATASE Yayınları, Ankara 1999.

Balcıoğlu, Mustafa, (1993), "Birinci Dünya Savaşı Sırasında Karadeniz'de Rum Faaliyetleri ve Sivil Tepki", *OTAM*, 4, 91-97.

Beyoğlu, Süleyman, (1999), "Belgelerle Osman Ağa (1883-1923)", *Milli Mücadelede Giresun (Sempozyum 6-7 Mart 1999)*, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 77-98.

_____, (2009a), "Mustafa Kemal Paşa İle Osman Ağa Havza'da Buluştu mu?", *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 1, Giresun Belediyesi, Ankara, 606-611.

_____, (2009b), *Milli Mücadele Kahramanı Giresunlu Osman Ağa Yayınlanmamış Bilgi ve Belgelerle*, İstanbul: Bengi Yayınları.

⁷³ Giresun kazası kaymakamı Nizamettin Bey, 20 Eylül 1919/1335 tarihli irade-i seniye ile görevinden azledilmiş ve yerine Kalem-i Mahsus Müdür Muavini Badi Nedim Bey atanmıştır. BOA, BEO, 4591/344313.

- Çakmak, Aydın, (2010), *Milli Mücadele Döneminde Giresun’da Yayınlanan Bir Dergi: Işık (1918-1923)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Çapa, Mesut, (Temmuz 1987), “Giresun Mutasarrıfının Pontus Meselesiyle İlgili Bir Raporu”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 29, s. 54.
- Demir, Cenk, (2019), “Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Yıllarında Sinop Rumları: Tehcir ve Mübadele”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXIV/2, 2019, 443-474.
- Dinamo, Hasan İzzettin, (1986a), *Kutsal İsyancı Milli Kurtuluş Savaşı’nın Gerçek Hikâyesi*, 2, Tekin Yayınevi.
- _____, (1986b), *Kutsal İsyancı Milli Kurtuluş Savaşı’nın Gerçek Hikâyesi*, 3, Tekin Yayınevi.
- Efe, İsmail, (2017), “Mütareke ve Milli Mücadele Yıllarında İngilizlerin Sinop’taki Siyasi ve Askeri Faaliyetleri”, *I. Uluslararası İpekyolu Akademik Çalışmalar Sempozyumu Bildiri Tam Metin Kitabı*, Nevşehir. s. 357-366.
- _____, (2018a), “Milli Mücadele Yıllarında Sinop’ta Güvenlik ve Lojistik Faaliyetleri”, *KARAM*, XV/60, 2018, 54-70.
- _____, (2018b), *Sinop Tarihi Türk Hâkimiyetine Girişinden Cumhuriyetin İlanına 1214-1923*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Eken, Halit, (2008), *Bir Milli Mücadele Valisi ve Anıları Kapancızâde Hamit Bey*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Erdeha, Kâmil, (1975), *Milli Mücadelede Velayetler ve Valiler*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erdem, Ufuk, (2019), “İngiliz Kontrol Subayı Yüzbaşı Perring’in Mondros Mütarekesi Sonrası Karadeniz’deki (Ünye, Fatsa, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Batum) Gözlemleri (13-29 Ekim 1919)”, *100. Yılında Mondros Mütarekesi ve Karadeniz’de Milli Mücadele Uluslararası Sempozyumu*, II, (Ed. Hikmet Öksüz, Mehmet Okur, Bahadır Güneş, Ülkü Köksal), Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon, 661-675.
- Gökçen, Salim, (2010), *Türkiye’de Rum-Yunan Vahşet ve Terörü*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Gürer, Turgut, (2007), *Atatürk’ün Yaveri Cevat Abbas Gürer Cepheden Meclise Büyük Önder İle 24 Yıl*, İstanbul: Gürer Yayınları.
- Hüsrev Gerede’nin Anıları Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Devrimler*, (2003), (Haz. Sami Önal), İstanbul: Literatür Yayınları.
- Keser, Ulvi, (2009), “Milli Mücadele Döneminin Bilinmeyen Karadenizli Kahramanları ve Karakteristik Özelliklerine Sosyolojik Bir Bakış”, *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 1, Giresun Belediyesi, Ankara, 612-643.
- Nutuk* (1969), I, İstanbul: MEB Basımevi.
- Okur, Mehmet, (2019), “Karadeniz Bölgesi’nde Rum Çete Faaliyetleri ve İtilaf Devletleri’nin Rolü”, *Karadeniz’de İsyancı Mübadele ve Propaganda*, (Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu-Rahmi Çiçek-Mehmet Okur), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 57-67.
- _____, (2006), *Milli Mücadele’de Karadeniz Bölgesi’ne Yönelik İngiliz Faaliyetleri*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Pontus Meselesi*, (1995), (Yay. Haz. Yılmaz Kurt), Ankara: TBMM Basımevi.
- Rauf Orbay’ın Hatıraları (1914-1945)*, (2005), (Yay. Haz. Osman Selim Kocanoğlu), İstanbul: Temel Yayınları.
- Sayılr, Burhan, (Eylül-Ekim 2013), “Milli Mücadele Döneminde Batı Karadeniz’in (Sinop-Kastamonu-Zonguldak) Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı (Türkiye’nin Sıhhi İhtimai Coğrafyası Raporlarına Göre)”, *Akademik Bakış Dergisi*, 38, 1-20.
- Sinop Mutasarrıfı Mahzar Tevfik’in Sinop’tan 8 Ekim 35 (1919) tarihinde Sivas’ta bulunan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine hitaben yazdığı mektup*, Atatürk Kitaplığı, Demirbaş no: Bel_Mtf_048316, Yer no: (t.y).

Topallı, Osman Fikret, (2011), *Müdafaa-i Hukuk ve İstiklal Harbi Tarihinde Giresun*, (Haz. Veysel Usta), Trabzon: Serander Yayınları.

Türk Parlamento Tarihi, (1993), II. Dönem, 1923-1927, (Haz. Kazım Öztürk), III, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları.

Türkmen, Zekeriya, (2020), *Mütareke ve İşgalden Millî Mücadele'ye Mustafa Kemal Paşa (1918-1920)*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Usta, Veysel, (Spring 2011), "Trabzon Metropoliti Hrisantos'un Paris Konferansı'na Sunduğu Muhtıranın Tenkidi", *Turkish Studies*, 6/2, 973-984.

Ünalp, Rezzan F., (2019), "Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Müfettişliğine Atanmasına Etki Eden Olaylar ve Samsun'a Çıkışı", *100. Yılında Mondros Mütarekesi ve Karadeniz'de Millî Mücadele Uluslararası Sempozyumu*, I, (Ed. Hikmet Öksüz, Mehmet Okur, Bahadır Güneş, Ülkü Köksal), Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon, 347-368.

Yüksel, Ayhan, (Mart 2006), "Millî Mücadelede Giresunlu Osman Ağa ve Arkadaşlarının Affı" *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 231, 55-59.